ANATOL EREMIA

NOTE DE TOPONIMIE BASARABEANĂ*

Basarabia, această străveche vatră de țară moldavă, în pofida „tuturor răotăților" care i-au stat în cale, şi-a păstrat aproape intactă comunitatea etnică românească. Dovadă e şi toponimia basarabeană, care, prin conținut şi formă, e în fond românească.

Trei aspecte principale urmează să fie abordate în comunicarea de față: originea numelor topice, componența lor lexicală şi derivațională, repartiția lor geografică. În plan e t i m o l o g i c, datorită împrejurărilor social-istorice din trecut, toponimia acestui ținut prezintă o anumită varietate. În afară de numele de locuri şi localități de proveniență românească, adică acelea care alcătuiesc majoritatea absolută a nomenclaturii topice locale (circa 85%), aici se întâlnesc şi denumiri de origine slavă, turcică, iar printre cele mai vechi, preistorice, şi hidronime daco-getice[1].

Vechimea toponimelor româneşti necesită a fi stabilită încă, după cum urmează a fi studiată, în genere, problema vechimii populației romanice de pe acest teritoriu, pentru că teoria migraționistă şi cea a descălecatului legendar, susținute şi promovate cu insistență până nu de mult de unii istorici, nu rezistă nici celei mai elementare critici. Savanții de bună credință însă admit continuitatea romanității în spațiul carpato-nistrean de la începuturile vieții daco-romane în nordul Dunării. Cât priveşte datarea numelor topice, suntem nevoiți să ne limităm deocamdată la puținele şi mult târziile, dar, bineînțeles, prețioasele izvoare scrise: acte ale cancelariilor domneşti, cronici, note de călătorie, recensăminturi, hărți ş. a.

Pentru toponimia basarabeană primele atestări documentare datează de la începutul secolului al XV-lea. Într-un hrisov de la 1408 apare menționat mai întâi oiconimul *Tighina* (şi nu *Bender,* denumire turcească la care țin morțiş autoritățile oraşului). Apoi urmează frecventele mențiuni ale numelor de sate de la 1420 şi de mai târziu: *Corneşti, Dumeşti, Țigăneşti, Vorniceni* (1420), *Brăneşti, Cristeşti, Pârjolteni, Şendreni* (1429), *Măneşti, Pocşeşti* (1436), *Lucani* (1443), *Târzieni* (1447), *Mârzeşti* (1470), *Horjeşti, Scorțeşti* (1482), *Petricani* (1489), *Găureni*

---

* Comunicare prezentată la Al IX-lea Simpozion Național de Onomastică, Cluj-Napoca, 16-18 octombrie 1990.

[1] În plan etimologic şi stratigrafic, toponimia basarabeană e prezentată de noi mai amplu în: *Nume de localități. Studiu de toponimie moldovenească,* Chişinău, 1970, p. 23-50; *Geografičeskije nazvanija rasskazyvajut,* Chişinău, 1990, p. 27-52.

DACOROMANIA, serie nouă, VII – VIII, 2002 – 2003, Cluj-Napoca, p. 171-175

BDD-A1834 © 2002-2003 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 09:22:43 UTC)

(1490), *Dobreni* (1500) ş. a. Cele mai numeroase aşezări cu nume româneşti apar în regiunile de codru, unde văile adânci şi dealurile înalte constituiau un obstacol dificil în calea năvălitorilor.

Deosebit de frecvente sunt menţiunile documentare din sec. XVI–XVII. Aria toponimelor româneşti atestate se lărgeşte evident, cuprinzând nu numai centrul, dar şi la nord ţinutul Sorocăi, bazinele râurilor Ciuhur, Ciuluc, Răutul Superior, iar la sud – ţinutul Tigheci în întregime.

Regimul de asuprire otomană constituia un factor de permanentă agravare a situaţiei locuitorilor din stepa Bugeacului. De aceea, populaţia băştinaşă ocolea, de regulă, regiunile de stepă, expuse năvălirilor din afară, aşezându-se mai mult în codri. Cu toate acestea, o populaţie romanică şi, prin urmare, şi nume topice româneşti au existat şi s-au menţinut în permanenţă în Bugeac şi în perioada oblăduirii turco-tătare. Hrisoavele vechi atestă între Prut şi Ialpug nu numai nume de localităţi ca *Boboiogi* (1582), *Bărboşi* (1554), *Giurgiuleşti* (1588), *Goteşti* (1609) ş. a., ci şi numeroase denumiri de locuri (râuri, lacuri, bălţi, văi, dealuri, păduri, moşii): *Chicera* (1443), *Fântâna Păducelului* (1436), *Gemenele* (1447), *Movila lui Fulger* (1489), *Poiana Scumpului* (1429), *Prisaca Brumariului* (1447), *Prunu* (1436), *Salcia* (1441), *Sărata* (1436) ş. a.

Nume topice româneşti se întâlnesc şi dincolo de Nistru: *Bujor, Butuceni, Căpriţa, Chetrosu, Doibani, Flămânda, Mălăieşti, Perişoara, Speia, Strâmba, Teiu* ş. a. Aici, vorbitori ai idiomului romanic pătrund încă la începutul mileniului al doilea, aşezările lor devenind mai numeroase în sec. XV – XVI şi mai cu seamă în secolul al XVII-lea, după strămutarea tătarilor nohaici din sudul Ucrainei.

Toponimia slavă e prezentă şi ea în diverse regiuni şi în mod diferit. Cele mai vechi nume şi-au găsit răspândire în nordul şi centrul spaţiului basarabean, iar cele mai târzii – cu deosebire în zona sudică şi, sporadic, în restul teritoriului. Despre o toponimie veche slavă (sud-slavă, slavă-meridională sau bulgară) nu avem temeiuri a vorbi, pentru că ea lipseşte aici cu desăvârşire. Cel mult, asemenea toponime probează o convieţuire a populaţiei romanice cu slavii răsăriteni. Drept dovadă e şi faptul că numele topice respective prezintă trăsături lingvistice specifice limbilor rusă şi ucraineană. E vorba, în primul rând, de fenomenul numit plenisonie (polnoglasie) şi de tratamentul fonetic *g* > *h*.

După cum se ştie, fenomenul plenisoniei e cunoscut în limba rusă veche din secolul al X-lea, el constând în redarea grupurilor fonetice *-ra-, -la-, -re-, -le-, -lo-* din slava veche prin *-oro-, -olo-, -ere-, -ele-, -elo-* în cuvintele din limbile slave orientale (în poziţie interconsonantică): *grad – gorod, zlato – zoloto, breg – bereg.* Acest fenomen îl prezintă în toponimia noastră denumirile: *Bolotina, Berezovca, Soloneţ, Voroneţ.* În ţările sud-slave şi pe teritoriul de influenţă a slavei vechi lor le corespund numele topice: *Blato, Brezova, Slănic, Vrata* ş. a.

Pronunţia lui *g* ca *h* gutural este un fenomen fonetic specific limbii ucrainene. Cu acest fonetism toponimele în discuţie au pătruns în graiul băştinaşilor români: *Hârbova, Hlinaia, Halahora, Hulboaca, Hulbucioc, Pohoarna, Zahorna.* Aria lor de răspândire coincide în linii mari cu cea a toponimelor cu plenisonie.

BDD-A1834 © 2002-2003 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 09:22:43 UTC)

Dacă am avea de-a face cu toponime vechi slave, ele ar fi păstrat vocala nazală *õ (on)* din slava comună. Denumirile în discuţie conţin însă fonetismul *u: Dubna, Dubău, Hulboaca, Hulbucioc, Zalucea.* Denazalizarea lui *õ* din slava comună a avut loc începând cu secolul al X-lea. Prin urmare, numele topice slave cu *u* în loc de *õ* nu pot fi anterioare acestui secol, iar numele ce prezintă fonetismele sus menţionate sunt de origine rusă sau ucraineană şi nu de provenienţă veche slavă, cum încercau să demonstreze slavofilii zeloşi de altădată.

Convieţuind împreună cu românii, ruşii şi ucrainenii şi-au însuşit limba băştinaşilor, transmiţându-le în acelaşi timp un număr considerabil de elemente lexicale, inclusiv toponimele, cu particularităţile lor fonetice şi derivaţionale. În cele din urmă ei au fost supuşi unui intens proces de românizare, care a dus la asimilarea lor totală. De aşezările slavilor orientali ne amintesc denumirile unor sate din nordul şi centrul republicii, populate în prezent de români moldoveni: *Bârnova, Camenca, Clocuşna, Dişcova, Echimăuţi, Lipnic, Lozova, Pecişte, Sadova, Târnova, Ustia.* Multe dintre ele sunt menţionate în hrisoavele din secolele XV şi XVI. În aceste sate s-au păstrat şi unele microtoponime slave.

De fapt, cele mai multe oiconime denumesc localităţi întemeiate de colonişti ucraineni şi ruşi în secolul al XIX-lea şi la începutul secolului al XX-lea. Acestea sunt formate de la nume de persoane (foşti proprietari de moşii, cinovnici, primi locuitori ai satelor) şi conţin în mare parte sufixul *-ovca / -evca: Alexandrovca, Alexeevca, Bogdanovca, Egorovca, Grigorievca, Maximovca, Mihailovca, Nicolaevca, Romanovca* ş.a.

Dintre popoarele turcice care au lăsat urme în toponimia basarabeană sunt pecenegii, cumanii, turcii şi tătarii. Pecenegii şi-au făcut apariţia aici pe la sfârşitul secolului al IX-lea, iar cumanii – prin secolul al XI-lea. O convieţuire a băştinaşilor cu aceste neamuri nu trebuie exclusă, pentru că altfel nu am putea explica pătrunderea în limba noastră a unor cuvinte ca *duşman, olat, toi*[2] ş. a. şi a numelor de râuri *Călmăţui, Covurlui, Cula, Căinar, Ciuluc* ş. a. Zdrobite de marele Bizanţ şi împrăştiate prin câmpiile subcarpatice, vechile triburi turcice îşi pierd foarte curând independenţa şi faima istorică, fiind în cele din urmă asimilate de localnici.

Tătarii nohaici pătrund în Moldova pe la sfârşitul secolului al XV-lea, aşezările lor sporind aici mai cu seamă în secolul al XVI-lea, şi aceasta nu fără amestecul Porţii Otomane. Toponimele *Abaclia, Acui, Baimaclia, Cazaclia, Cimişlia, Congaz, Taraclia ş.a.* reprezintă nume ale fostelor aule şi câşle tătăreşti.

Turcii au stăpânit Bugeacul fără a-l locui. Aici nu a existat o populaţie turcească sedentară şi, prin urmare, nici localităţi cu nume turceşti. Cel mult ei au putut denumi cu termeni din limba lor doar cetăţile şi aşezările de tip militar: *Acherman, Bender, Chilia, Ismail.*

---

[2] Lazăr Şăineanu, *Influenţa orientală asupra limbii şi culturii române,* Bucureşti, 1900, p. XVI–XVII.

BDD-A1834 © 2002-2003 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 09:22:43 UTC)

Găgăuzii, populaţie turcică originară din Bulgaria, au emigrat în Bugeac începând cu sfârşitul secolului al XVIII-lea. După 1812, repopulând aşezările părăsite de tătari, ei au format aici satele: *Avdarma, Baurci, Cazaclia, Comrat, Dezghingea, Etulia, Tatar-Copceac* ş.a. Toponimia găgăuză propriu-zisă o constituie unele microtoponime din Bugeac.

În continuare, vom face câteva observaţii cu privire la componenţa lexicală şi structura derivaţională a toponimiei basarabene, precum şi la ariile pe care le formează unele denumiri. Apelativele cel mai des folosite ca nume topice sunt, bineînţeles, termenii generici *vale, deal, movilă, hârtop, izvor, lac, baltă, gârlă, pădure, rediu* ş.a., precum şi calificativele referitoare la dimensiunile, forma, configuraţia, poziţia, culoarea şi alte particularităţi specifice obiectelor geografice: *alb, negru, roşu, galben, strâmb, rotund, larg, scurt, sărat* ş. a. Un interes deosebit pentru studiul limbii îl prezintă însă toponimele ce au la bază cuvinte rar folosite în vorbirea obişnuită (istorisme, arhaisme, dialectisme) sau cu totul dispărute din limbă, precum şi formaţiile metaforice şi metonimice originale. Câteva exemple: *adăpoi* „loc de adăpat vitele la malul unei ape", *barc* „baltă, lac", *bătag* „sărătură, mlaştină", *bârnag* „mal priporos", „deal, movilă", *bulgărie* „grădină de zarzavat", *dunăriţă* „albie veche a Dunării", *ierugă* „vâlcea, văioagă", *huc* „prag de apă, cascadă", *găoază* „adâncitură, groapă, gaură", *odmăt* „volbură, vâltoare", *plângău* „izvor mic", „pârâiaş", *pogor* „deal", „pantă priporoasă", *popânzac* „insuliţă plutitoare formată din rădăcini de stuf amestecate cu nămol", *prihodişte* „pantă, versant", *pruteţ* „albie veche a Prutului", „lac, baltă", *rojină* „băltoacă, mlaştină", *scoc* „mal priporos, stâncă", *scruntar* „insuliţă în apa unui râu", *şfor* „vârtej de apă, volbură" ş.a.

În toponimia de origine slavă, printre apelativele mai reprezentative pot fi menţionate: *copanca* „iaz, heleşteu", *gorodişce* „aşezare întărită, fortificaţie", *izbişce* „locuinţă părăsită", „locul unei vechi aşezări", *pecişce* „cătun, sătuc", *voloca* „luncă acoperită cu pădure", „pădurice".

Specifice oiconimelor tătăreşti sunt etimoanele etnonimice. Acestea provin de la numele triburilor şi ginţilor nohaice: *Abaclia* < *abaclî* „trib cu dangaua în formă de idol", *Cazaclia* < *kaz aiak* „trib cu dangaua în formă de labă de gâscă", *Coştangalia* < *kostamgalî* „trib cu dangaua unită, îngemănată", *Taraclia* < *taraklî* „trib cu dangaua în formă de pieptene" ş. a. Dangalele reprezentau nişte semne sau figuri geometrice care se aplicau obiectelor şi vitelor pentru a le distinge sau a fi mai uşor recunoscute. Ele serveau şi ca semne distinctive, şi ca peceţi, steme.

Formanţii româneşti, specifici îndeosebi numelor de localităţi, sunt, bineînţeles, *-eni/ -ani* şi *-eşti,* primul cu valoare locală-colectivă (*Codreni, Ialpugeni, Văleni)* şi antroponimică (*Alexăndreni, Focşani, Nicoreni)*, iar ultimul cu valoare vădit antroponimică (*Floreşti, Nicoreşti, Todireşti)*. În calitate de formant toponimic specializat apare şi articolul feminin hotărât *-a,* acesta referindu-se nu la numele substantivale feminine de tipul *Gârla, Movila, Ţarna* şi nici la cele provenite de la adjective feminine ca *Frumoasa, Larga, Sărata,* ci la

BDD-A1834 © 2002-2003 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 09:22:43 UTC)

formaţii cu totul deosebite, cărora în mod obişnuit nu le este specific un asemenea formant. De exemplu: *Bolocana* < *Bolocan* + *-a, Căpriana* < *Căprian (Chiprian)* + *-a, Cumpenea* < *Cumpene* + *-a, Pârlița* < *Pârliți* + *-a, Tăura* < *Tăuri* + *-a* ş.a. Numele topice în discuție nu formează arii aparte, ci au o răspândire generală pe întreg teritoriul Basarabiei.

Derivatele toponimice slave conțin sufixele *-ova/-eva,* în româneşte modificate uneori în *-ău/-eu (Clişova, Isacova, Râşcova,* dar *Teleşeu, Vasilcău, Voroncău)*, *-ovți/-evți,* redate în toate cazurile prin *-ăuți/-euți (Climăuți, Echimăuți, Mateuți, Trifăuți)*, *-inți (Balinți, Ofatinți, Procopinți)*, *-ovca/-evca,* modificate şi acestea în mare parte *(Andreevca, Bogdanovca, Nicolaevca,* dar *Antoneuca, Sănătăuca)*. Dintre acestea au o vechime mai mare cele în *-ova/-eva, -ăuți/-euți, -inți,* ele formând arii aparte în nordul republicii, pe când cele în *-ovca/-evca* datează doar de la începutul secolului al XIX-lea şi se întâlnesc pretutindeni.

Toponimele tătaro-nohaice pot fi recunoscute după terminațiile *-lia (< -lî/-li), -lâc: Baimaclia, Cairaclia, Şamalia, Cealâc, Taşlâc*[3].

Conchidem, deci, că fondul actualei toponimii basarabene îl constituie numele topice de origine românească. Românii moldoveni au creat aici un microsistem toponimic original, care a funcționat şi s-a dezvoltat continuu timp de veacuri, acesta făcând parte integrantă din sistemul românesc de denominație topică.

Chişinău
Republica Moldova

[3] Vezi şi A. Eremia, *Toponime cu sufixele* ***-lia*** *şi* ***-lâc****,* în „Limba şi literatura moldovenească", 1960, nr. 1, p. 49-54.

BDD-A1834 © 2002-2003 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 09:22:43 UTC)